

Sustainability and Housing

Ruşen KELEŞ¹

¹Prof. Dr., Faculty of Political Science, Ankara University, Ankara, Türkiye

Review Article

Acknowledgment

History

Received: 00/00/0000

Accepted: 16/02/2024

Copyright

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY 4.0), which permits copying, adaptation and redistribution, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

While the generations living on earth today assume a "horizontal" responsibility towards their citizens and neighbours, on the other hand, in accordance with this generation, they have to assume a certain responsibility in the "vertical" sense towards future generations. 57th Article of the 1982 Constitution regarding the right to housing, imposes a duty on the state to meet the housing needs of all citizens. It is possible to state that such a rule is very closely related to social and economic sustainability. It has taken its place in international law documents that the right to housing, which means that people are sheltered in conditions worthy of human dignity, is one of the fundamental human rights. It is necessary to ensure housing security for everyone, and to ensure that individuals can benefit from urban public services, infrastructure facilities and building materials along with housing. In addition, it should be emphasized that the investments to be made are in line with the purpose of sustainable development. And as in every field, the attitude required in this regard is to ensure the necessary balance between protection and usage.

Keywords: Housing, sustainable development, continuous and balanced

Sürdürülebilirlik ve Konut

Bilgi

Süreç

Geliş: 00/00/0000

Kabul: 16/02/2024

Copyright

Bu, orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunulması koşuluyla kopyalamaya, uyarlamaya ve yeniden dağıtmaya izin veren Creative Commons Atf Lisansı (CC BY 4.0) koşulları altında dağıtılan bir Açık Erişim makalesidir.

Öz

Yeryüzünde bugün yaşamakta olan kuşaklar bir yandan kenttaşlarına, yurttaşlarına ve komşularına karşı "yatay" anlamda bir sorumluluk üstlenirken, bir yandan da bu kuşak gereğince, gelecek kuşaklara karşı da "dikey" anlamda belli bir sorumluluk üstlenmek durumundadırlar. 1982 tarihli Anayasamızın konut hakkıyla ilgili 57. maddesi, devlete bütün vatandaşların barınma gereksinmelerini karşılama ödevini yüklemiştir. Böle bir kuralın toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik ile çok yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür. İnsanların insan onuruna yaraşır koşullar içinde barınmaları anlamına gelen konut hakkının temel insan haklarından biri olduğu, uluslararası hukuk belgelerinde yerini almıştır. Barınma güvenliğinin herkese sağlanması, bireylerin konutla birlikte kentsel kamu hizmetlerinden, altyapı olanaklarından ve yapı gereçlerinden yararlanabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Bununla beraber yapılacak olan yatırımların sürdürülebilir kalkınma amacına uygun olmasına dikkat edilmeli ve her alanda olduğu gibi bu konuda da gerekli olan tavır, koruma ile kullanma arasında var olması gereken dengenin sağlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Konut, sürdürülebilir kalkınma, sürekli ve dengeli gelişme

1. Giriş

Zaman zaman “koruma-kullanma dengesi” olarak da sözü edilen “sürdürülebilir gelişme” ya da “sürdürülebilir kalkınma” kavramlarının 25-30 yıl öncesine gelinceye değin kullanıldığına hiç tanık olunmuyordu. Ekolojik değerlerin korunmasıyla ekonomik gelişme arasında bir denge sağlanması gerektiğine, 1970’li yılların başlarından bu yana Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından yapılan toplantılarda dikkat çekilmiş olsa da sürdürülebilirlik kavramının alan yazınına tümüyle girmesi ve sık sık kullanılır duruma gelmesi için 1980’li yılların sonlarını beklemek gerekmiştir.

“Çeviri kokmakta olduğu” ve dilimizin yapısına da uygun düşmediği gerekçesiyle, Keleş (2021)’in Kentbilim Terimleri Sözlüğü adlı kitabında, bu kavramın yerine, amacını ve özelliklerini daha iyi yansıttığı düşünülen “sürekli ve dengeli gelişme” kavramını kullanmıştır. Çünkü sürekliliğin sağlanması ancak zaman içinde değişmesi olanaklı oluşumlardan ve süreçlerden söz edildiği zaman söz konusu olabilir. Böylece, bir evin, yapının ya da pencere gibi varlıkların sürekliliğinden söz etmek yanlışlığından da kaçınılmış olur.

Bu nedenle, Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde, sürdürülebilir gelişme karşılığı olarak yer verilen “sürekli ve dengeli gelişme” kavramı için şöyle bir tanım yapılmıştır: “Çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde, akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü”. 1986 yılında Birleşmiş Milletlerin hazırladığı Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) adlı yazanakta yer alan bu kavram, ülkemizde, dilimizin yapısına uymayan ve dil duygusuyla bağdaşmayan “sürdürülebilir kalkınma” terimiyle karşılanmaktadır (Mengi ve Algan, 2003; Keleş, 2019).

Gerçekten, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na oluşturulan ve çalışmalarını Madam Brundtland’ın başkanlığında yürütmüş olan Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılında yayımlanan ve dilimize de çevrilmiş olan raporunda, sürdürülebilir gelişme kavramı “Bugünün gereksinmelerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinmelerini karşılama olanaklarını ellerinden almaksızın karşılamak” biçiminde tanımlanmıştır. Böylece, uluslararası çevre hukukuna “kuşaklararası adalet” (intergenerational equity) denilen bir yeni kavram da kazandırılmış bulunmaktadır. Yeryüzünde bugün yaşamakta olan kuşaklar bir yandan kenttaşlarına, yurttaşlarına ve komşularına karşı “yatay” anlamda bir sorumluluk üstlenirken, bir yandan da bu kuşak gereğince, gelecek kuşaklara karşı da, “dikey” anlamda belli bir sorumluluk üstlenmek durumundadırlar. Haklarla ödev ve yükümlülüklerin birbirlerini bütünlemesi gerektiği anlayışını yansıtan ve Immanuel Kant’ın deontolojik yaklaşımının bir anlatımı olan bu düşünce, Brundtland Raporundan 70 yıl kadar önce, yalnız “devlet adamı” değil, aynı zamanda “adam” da olan, Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir: “İnsanlar yaşadıkları topraklar üzerinde yalnız mülkiyet hakkının sahibi olarak değil, fakat aynı zamanda insanlık âleminin de temsilcileri olarak bulunurlar. Dolayısıyla, bu toprakları kullanırken, bu topraklardan gelecek kuşakların da yararlanma hakları bulunduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır.”

Bu çağdaş anlayış, hakların mutlak surette sınırlandırılması gereğinin de bir gerekçesini oluşturur. Siyaset bilimcilerinin sıklıkla kullandıkları “İktidar yozlaştırır; mutlak (sınırsız) iktidar mutlak olarak yozlaştırır.” sözü, başta taşınmaz mal mülkiyeti olmak üzere, tüm haklar açısından da geçerli olması nedeniyle, hakların toplumsal amaçlarla sınırlandırılmasının bir zorunluluk olarak görülmesine işaret etmektedir. Sürdürülebilir gelişme ya da kalkınma toplum ve kamu yararı kavramlarının ışığında kullanılabilir kılınmalıdır.

2. Sürdürülebilir Kalkınma ve Konut

Çevre Yasamızda daha önce yer verilmemiş olan “sürdürülebilir çevre” ve sürdürülebilir kalkınma” kavramları, 2006 yılında 2872 sayılı Çevre Yasasında yapılan değişiklik sırasında yasaya eklenmiştir. Buna göre, “Sürdürülebilir çevre”, “gelecek kuşakların gereksinme duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan hem bugünün hem de geleceğin kuşaklarının çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda iyileştirilmesi, korunması ve geliştirilmesini” anlatmaktadır. “Sürdürülebilir kalkınma” ise “bugünün ve geleceğin kuşaklarının sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve toplumsal amaçlar arasında denge kurulması temeline dayalı kalkınma ve gelişme” anlamına gelmektedir.

Çevre değerlerinin, daha geniş bir anlatımla ekosistemin sürdürülebilir kalkınmayla doğrudan doğruya ilgili bir kavram olduğuna hiç kuşku yoktur. Buna ek olarak, insanların insan onuruna yaraşır koşullar içinde barınmaları anlamına gelen konut hakkının da temel insan haklarından biri olduğu, uluslararası hukuk belgelerinde yerini almıştır. 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca dünya kamuoyuna sunulan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 25. maddesinde bu konuya açıkça yer verilmiştir. Daha da ileri gidilerek, bu “yumuşak yasa” kuralını devletler için hukuken bağlayıcı duruma getirmenin de yolu açılmış; bu amaçla 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ikiz sözleşmelerden biri olan Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde de “barınma” ya da “konut” hakkı temel insan haklarından biri olarak yerini almıştır. Bu Sözleşmenin aradan çok uzun bir süre geçtikten sonra, ancak 2000'li yılların ortalarında Türkiye tarafından onaylanmış olduğunu belirtmek gerekir (Keleş, 2013; Keleş, 2022a).

Bugün yürürlükte bulunan 1982 tarihli Anayasamızın konut hakkıyla ilgili 57. maddesi, devlete bütün vatandaşların barınma gereksinmelerini karşılama ödevini yüklemiştir. Böle bir kuralın toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlik ile çok yakından ilgili olduğunu anımsamakta yarar vardır. Ama ne yazık ki geri kalmışlığın, gelir dağılımı dengesizliğinin ve kaynak yetersizliğinin bir sonucu olarak, bugün bile ev sahibi olmayan ailelerin oranı bir hayli yüksek olduğu gibi, çok sayıdaki kiracı aileler de, kiraların aylık gelirleri içindeki oranının yüksekliği nedeniyle yaşanabilir barınma koşulları içinde olmaktan uzak durumda bulunmaktadır. Anayasasında “sosyal devlet” olduğu yazılı olan bir ülkede, böyle bir durumun, sürdürülebilir gelişme ya da sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlarla bağdaştırılmasına olanak yoktur.

1982 yılına değin yürürlükte bulunan 1961 tarihi Anayasanın konutla ilgili maddesi, devleti yalnız “yoksul ve dar gelirlili” ailelerin barınma gereksinmelerini karşılayıcı önlemler almakla görevlendirmiş bulunuyordu. Yürürlükte bulunduğu 20 yıl içinde devletin bu yükümlülüğünün gereğini yerine getirebilmiş olduğunu söylemeye olanak yoktur. Bu ödevini yerine getirmekte başarı gösterememiş olan devlete bu kez yeni Anayasa ile “bütün ailelerin” konut gereksinmelerini karşılamak gibi daha ağır ve geniş kapsamlı bir sorumluluğun yüklenmiş olması gerçekçi değildi. 1982 Anayasasının yürürlükte bulunduğu son 40 yıllık süre içinde bu sorumluluğun altından kalkılmış olduğu söylenemez. Dar bir sorumluluk alanının gereğini yerine getirememiş olan devletten, genişlemiş bir sorumluluğun altından kalkmasını beklemek elbette gerçekçi olmaz.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan devletlerin, sürekli ve dengeli kalkınma ilkesinin gereklerini yerine getirebilmelerinin yöntemi, yürürlükteki sistemin sorgulanmasından geçer. Bu da, devletle yerel yönetimlerin, halkın ve sivil toplum örgütlerinin ve bu arada “konut kooperatiflerinin” el ele vermesini zorunlu kılar. 1980'li yılların başlarında, konut sektöründe “kar” amacını ön planda tutan konut yapım firmalarının yerine “kar amacı gütmeyen” konut kooperatiflerine her alanda öncelik tanınması

gündeme gelmiş ve 10 yıl gibi nispeten kısa bir süre içinde kooperatiflerin konut üretim hacmi içindeki oranı dörtte bire kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda yeniden şirketlere öncelik ve destek sağlanması sonucunda, olumsuz sonuçlarla yeniden karşılaşmış, dar gelirli yerlere, hiç de sürdürülebilir olmayan bir biçimde, inşaat şirketleri eliyle orta ve üst gelir kümelerinin istemlerinin karşılanması öncelik almıştır. Bu alanda hem kaynak sağlayarak hem de bizzat lüks konutlar inşa ederek bu gidişe destek olan TOKİ'nin önemli sorumluluk payı vardır. Ekosistemin sürdürülebilir özelliklerinin hızla yitirilmesi açısından, TOKİ'nin en yeşil kentlerimizin yeşilliklerini yitirmesine yapmış olduğu olumsuz katkıları da bu olumsuzluklara eklemek yanlış olmaz. Kamusal arazilerin hazine ya da TOKİ tarafından, gazetelerde çarşaf çarşaf ilanlar verilerek satılıp elden çıkarılmasının sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri açısından yarattığı olumsuzluklar gün gibi açıktır (Keleş, 2022a).

Yapılması gereken, barınma güvenliğinin herkese sağlanması, kimsenin konutundan zorla çıkartılmaması, bireylerin konutla birlikte kentsel kamu hizmetlerinden, altyapı olanaklarından ve yapı gereçlerinden yararlanabilmesi, konut fiyatlarıyla kiralara ailelerin ödeme güçlerinin sınırları içinde kalmasının sağlanması, konutun aile bireylerini soğuğa, sıcağa, rüzgâra, yağmura, fırtınaya karşı koruyabilmesi ve onlara yaşanabilir bir yaşam ortamı sağlaması, toplumun yoksul sınıflarının konutla ilgili akçal kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmesi, konutların bulunduğu yerlerin çalışma alanlarına, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere yakın olması ve aynı zamanda da kentsel yaşam ortamının kültürel kimliğinin ve çeşitliliğinin korunup geliştirilmesine elverişli kılınmasıdır (Lepage, 2021; Çoban, Hamamcı ve Keleş, 2013).

3. Sonuç

Anayasamızın 57. maddesi, devlete, tüm vatandaşların barınma ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu yüklemiştir. Bu tür bir kuralın toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirlikle yakından ilişkili olduğunu hatırlamak önemlidir. Günümüzde ev sahibi olmayan ailelerin oranı yüksekken, birçok kira ödeyen aile, aylık gelirlerinin büyük bir kısmını kiraya ayırdığı için yaşanabilir konut koşullarına ulaşmakta zorlanmaktadır. Bir ülkenin anayasasında "sosyal devlet" ilkesinin yer aldığı düşünüldüğünde, bu tür bir durumun sürdürülebilir gelişme veya kalkınma kavramlarıyla bağdaştırılması mümkün değildir.

1960 yılların başlarında, Devlet Planlama Örgütü ülkemizde var olan yatırım kaynaklarından konut ve inşaat sektörüne giden miktarları sınırlandırmış ve öncelikle kalkınmanın hızını arttıracak yatırımlara ağırlık verilmesi tercihini yapmıştı. Bu makro politika yaklaşımının daha sonraki yıllarda terkedilmiş ve söz konusu sektörlerin kalkınmanın sözde "itici gücü" durumuna getirilmiş olması da kanımca sürdürülebilir kalkınma kavramıyla bağdaştırılmaz. Ağırlığın inşaat ve konut sektörleri yatırımlarına verilmesinin, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı dünyasında yol açtığı sosyo-ekonomik sarsıntıların geçmiş yıllarda "konut balonunun patlaması" biçiminde değerlendirildiğini ve ülke ekonomilerini zora soktuğunu bilmeyen yoktur. Her alanda olduğu gibi bu konuda da gerekli olan tavır, koruma ile kullanma arasında var olması gereken dengenin sağlanmasıdır.

Kaynaklar

- Çoban, A., Hamamcı, C., & Keleş, R. (2012). *Çevre politikası*. İmge, (5.Bası). İstanbul.
- Keleş, R. (2013). *100 soruda çevre: çevre sorunları ve çevre politikası*. Yakın Kitabevi, (3. Bası). İzmir.
- Keleş, R. (2022b). Territorial Governance and Environmental Protection, Vol.1: Urban Sprawl and Sustainable Urbanization, Cappadocia University. Nevşehir.
- Keleş, R., (2019). Sustainability of Sustainable Development under Unsustainable Conditions, Paper presented to the 4th International Buildings Symposium, Dallas, Texas, USA, 18-20 July, 2019.
- Keleş, R., (2022a). *Kentleşme Politikası*, İmge Yay., (19. Bası). Ankara.
- Keleş, R., 2021. *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Yayınevi. Ankara.
- Lepage, C., (2021). *Başka Türü Yaşamak*, (Çev. R. Keleş ve C. U. Çiner), imge Yay., Ankara.
- Mengi, A. ve Algan, N., (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*. Siyasal Yayınları, Ankara.